

землеробства, оранки впоперек схилів). Усе це сприяє посиленню ерозійних процесів і призводить до погіршення екологічного стану та продуктивності сільськогосподарських угідь району.

На Тербовлянщині межиріччя часто ідеально плоскі, що в сукупності із близьким до поверхні заляганням водонепроникних порід, ускладнює дренаж атмосферних вод, сприяє надмірному зволоженню ґрунтів і приводить до їх оглеювання (особливо на розораній території колишнього степу «Панталіха» на вододілі Серету і Стрипи). Раніше на цих землях проводилися гідромеліоративні заходи. Проте осушувальні системи давно вийшли з ладу а механізми природної саморегуляції значно деформуються антропогенним впливом.

В результаті дії вказаних чинників, значного поширення на території району набули процеси перезволоження та заболочення ґрунтів. Частка заболочених земель у загальній площі сільськогосподарських угідь, Тербовлянського району становить 5-10%, частка перезвожених земель – 10-15% [2].

Задля підвищення урожайності, орендарі часто застосовують надмірні обсяги хімічних меліорантів, чим спричиняють погіршення екологічного стану сільськогосподарських угідь. Забруднюють ґрунт залишки пестицидів та гербіцидів, мінеральні добрива, які часто засвоюються не повністю.

Таким чином, ми можемо стверджувати, що сьогодні на території сільськогосподарських угідь Тербовлянського району Тернопільської області відбуваються деградаційні процеси, які призводять до погіршення стійкості та продуктивності агроландшафтів. Тому, ми вбачаємо потребу здійснити комплекс заходів для оптимізації угідь.

Необхідно змінити структуру угідь у бік зменшення ріллі та збільшення площ луків, пасовищ і багаторічних насаджень. В окремих випадках потрібна зміна цільового призначення земель (зменшення сільськогосподарської освоєності території).

Потрібно вилучати з інтенсивного обробітку деградовані землі, землі крутосхилів, ерозійнонебезпечних ділянок з метою їх заліснення чи залуження [1].

Крім того, для зменшення ерозійних процесів слід насаджувати нові полезахисні лісосмуги, засівати травою схили ярів, будувати гідротехнічні споруди, проводити поперечну оранку схилів.

Для покращення екологічної ситуації необхідно знизити негативний вплив агрохімічних заходів на навколишнє середовище шляхом удосконалення меліорантів, покращення технологій зберігання пестицидів, використання менш шкідливих аналогів.

Сьогодні, у зв'язку із необхідністю значних капіталовкладень, роботи із оптимізації сільськогосподарського землекористування практично не проводиться. Тому потрібна особлива увага суб'єктів господарювання, органів управління земельними ресурсами, організацій базового екологічного моніторингу за станом сільськогосподарських угідь та динамікою розвитку деградаційних процесів.

Сучасний стан розвитку земельних відносин, що склався у процесі проведення земельної реформи, вказує на необхідність визначення прогнозів і створення комплексних програм стратегічного характеру, які, з допомогою правових норм і фінансово-економічних важелів сприятимуть удосконаленню проведення робіт із землеустрою для покращення екологічного стану земельного фонду, підвищать відповідальність всіх суб'єктів господарювання та раціональне використання й збереження родючості ґрунтів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Заблоцький Б.В. Аналіз перспектив сільськогосподарського землекористування на силових землях // Наукові записки Тернопільського педагогічного університету. Серія Географія. – 2004. – № 1. – С. 160-164.
2. Заблоцький Б.В. До питання якісної оцінки земельного фонду Тернопільської області // Наукові записки Тернопільського педагогічного університету. Серія Географія. – 2003. – № 2. – С. 81 - 87.
3. Питуляк М.В. Особливості сільськогосподарського природокористування на Тернопільщині // Наукові записки Тернопільського педагогічного університету. Серія геогр. № 1 (7), 1999. – С. 172-176.
4. Розподіл земель об'єктів за угіддями. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uadocs.exdat.com/docs/index-337672.html?page=3>
5. Сучасний стан земельного фонду України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/18421120/ekologiya/suchasniy_stan_zemelnogo_fondu_ukrayini

Демків У.

Науковий керівник – доц. Чеболда І. Ю.

РОЛЬ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ ТА ВИХОВАННЯ У СТАНОВЛЕННІ ЕКОЛОГІЧНОГО СУСПІЛЬСТВА

На сучасному етапі розвитку цивілізації, суперечності між суспільством і природою, вимагають найшвидшого теоретичного і практичного вирішення.

Людство знаходиться в глухому куті і якщо не буде знайдено і реалізовано найоптимальніший вихід з нього, загибель суспільства і колапс біосфери настануть із невідворотною закономірністю [1]. Час, що залишився слід витратити вже не на роздуми, а на прийняття рішень та конкретні дії.

Сьогодні, як ніколи, перед людством стоїть питання про необхідність зміни свого ставлення до природи і забезпечення відповідного виховання і освіти нового покоління. У сучасному складному,

різноманітному, динамічному, повному протиріч світі проблеми навколишнього середовища (екологічні проблеми) набули глобального масштабу. Основою розвитку людства має стати співдружність людини і природи. Кожен повинен зрозуміти, що тільки в гармонійному співіснуванні з природою можливий подальший розвиток нашого суспільства.

З огляду на це, саме досліджувана проблема є актуальною в сучасному суспільстві і потребує вирішення.

Об'єктом дослідження є екологічна свідомість та екологічна культура населення м. Тернополя та Тернопільського району.

Предмет – ставлення населення до природи, проблем довкілля та вплив системи освіти на формування екологічної свідомості.

Мета статті – визначення ролі освітніх інститутів у формуванні екологічно свідомого та культурного суспільства.

Проблема формування екологічної свідомості є досить актуальною та вже тривалий час активно досліджується вченими. Питання формування екологічної свідомості розглядали у своїх роботах Л.Б. Лук'янова, Н.Б. Грейда, М.С. Швед, О.І.Салтовський, О.Н. Захлебний, І.Д. Зверев, І.Т. Суравегіна, О.В. Міронов, Е.В. Гірусов, С.Д. Дерябо, В.А. Ясвін та інші.

У найважливіших міжнародних документах останнього десятиріччя, присвячених проблемам навколишнього середовища і гармонійного розвитку людства велика увага приділяється екологічній культурі і свідомості, інформованості людей про екологічну ситуацію у світі, регіоні, на місці проживання, їх обізнаності з можливими шляхами вирішення різних екологічних проблем, з концептуальними підходами до збереження біосфери і цивілізації.

Свідомість визначають як узагальнене, оціночне та цілеспрямоване відображення дійсності в її конструктивно-творчому перетворенні, у випереджальному мислительному моделюванні дій, у передбаченні їх наслідків, у раціональному регулюванні та самоконтролі діяльності [2].

За критерієм носія в екологічній свідомості можна виділити такі форми:

1) **індивідуальна екологічна свідомість**, тобто сукупність уявлень, відчуттів, знань про особливості взаємодії суспільства та природи, що притаманні окремому індивіду, виражають його унікальність та неповторність.

2) **масова екологічна свідомість** – відображає притаманні певному суспільству чи великій соціальній групі (класу, нації, віковій групі і т.п.) уявлення про особливості взаємовідносин у системі «суспільство-природа». Масова екологічна свідомість не є середньою арифметичною індивідуальних екологічних свідомостей всіх членів суспільства чи соціальної групи, а виражає домінуючі, пануючі погляди [3].

Загальна модель ставлення населення м. Тернополя та Тернопільського району до навколишнього середовища, екологічних проблем та характеру взаємодії суспільства з довкіллям представлена такими основними структурними елементами як ставлення до стану довкілля, оцінка респондентами власних можливостей впливу на стан довкілля і ін.

На запитання «Яка з актуальних економічних та соціально-політичних проблем Вас найбільше турбує?» за рівнем стурбованості екологічна проблема посіла п'яте місце, пропустивши наперед занепокоєність життєвим рівнем, безпекою країни, корупцією та духовністю.

Ставлення населення до екологічних проблем опосередковане рівнем економічного розвитку суспільства. На прикладі українського суспільства підтверджено, що для членів суспільства з низьким рівнем економічного розвитку характерне переважання цінності росту добробуту над екологічними цінностями навіть попри незадоволеність станом довкілля [5].

Не є виключенням і Тернопільщина. Екологічні проблеми не дуже турбують населення, що показано Рис.1.

СТУРБОВАНІСТЬ ОПИТАНОГО НАСЕЛЕННЯ
ТЕРНОПІЛЬСЬКОГО РАЙОНУ ЕКОЛОГІЧНИМИ ПРОБЛЕМАМИ
(сільські ради)

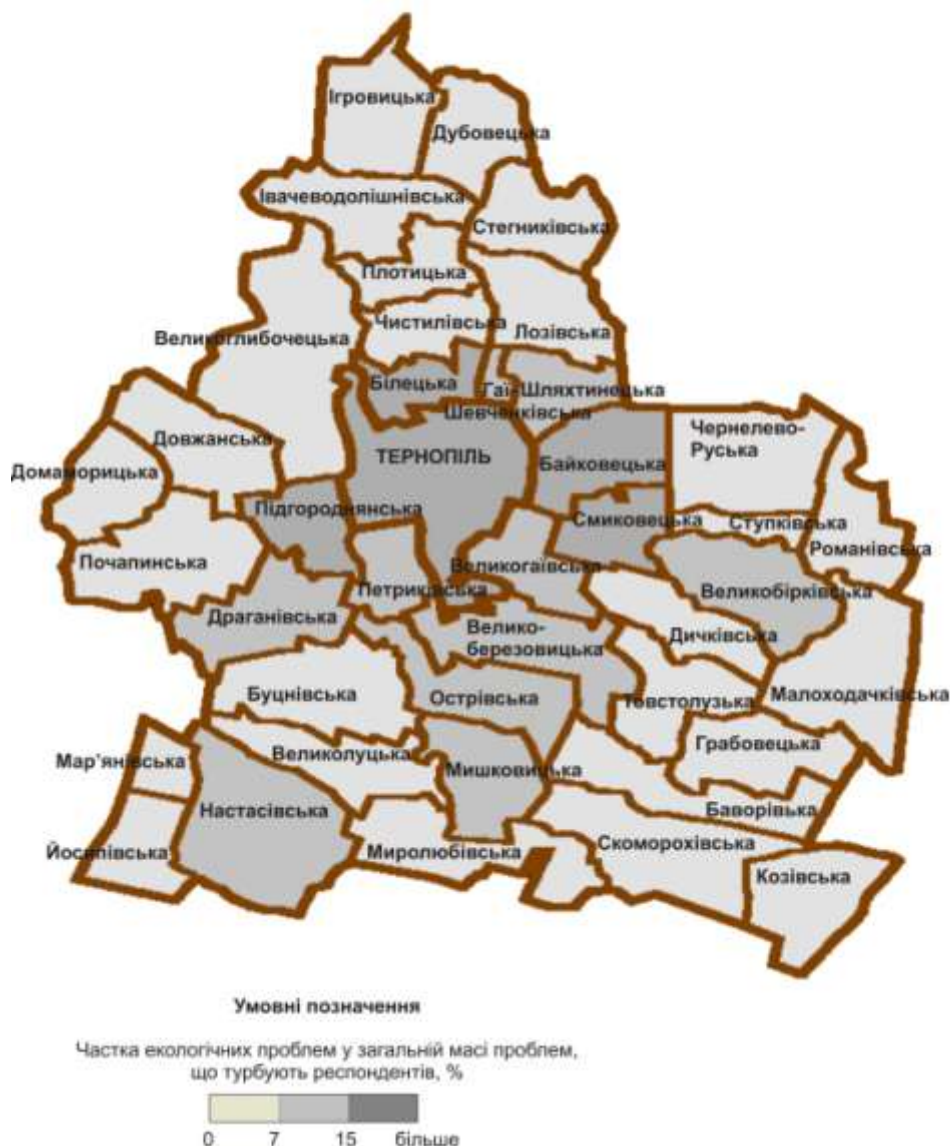

Рис.1 Стурбованість респондентів екологічними проблемами в розрізі сільських рад Тернопільського району

Громадськість більше цікавиться і обізнана з екологічними проблемами там, де безпосередньо люди стикалися або стикаються з ними. Так, наприклад, у Настасові є свинокомплекс, у Мишковичах – спиртовий завод, в Острові – «Ветсанзавод», які є проблемними підприємствами.

Також вимальовується картина, на якій видно, що саме в обласному центрі і навколо нього люди щодня відчувають на собі «тиск» Тернополя. В умовах міста вплив на людей природного компонента ослаблений, відчувається навіть дефіцит спілкування з природою, а вплив антропогенних факторів різко посилено – велика щільність населення, багато транспортних засобів, підвищений рівень шуму. Все це зумовлює більшу зацікавленість і стурбованість екологічними проблемами.

На запитання: «Як Ви вважаєте від кого залежить збереження природи?» респонденти найбільшу відповідальність поклали на кожного члена суспільства і державу. Дані опитування зображені на Рис.2.

Половина респондентів вважають, що збереження довкілля залежить від кожного члена суспільства. Саме тому необхідно приділяти велику увагу екологічному вихованню в сім'ї та освітніх закладах, щоб суспільство було екологічно свідомим та культурним.

Метою екологічного виховання є формування в особистості екологічної свідомості і мислення. Передумова для цього — екологічні знання, наслідок — екологічний світогляд.

Відомо, що основні риси характеру людини формуються у перші роки життя, тому основи екологічного виховання повинні закладатися саме в цей час. Безумовно, родинне виховання має стати

першим ланцюжком у цьому важкому та важливому процесі. Але сучасна пересічна сім'я, на жаль, не в змозі виконувати такої функції, враховуючи всі соціальні та матеріальні труднощі сьогодення.

Шлях до високої екологічної культури лежить через ефективну і системну екологічну освіту.

Екологічна освіта на порозі III-го тисячоліття стала необхідною складовою гармонійного, екологічно безпечного розвитку. Екологічне виховання та інформування населення, підготовка висококваліфікованих фахівців названі у програмних документах найвизначнішого міжнародного форуму в Ріо-де-Жанейро, присвяченого навколишньому середовищу і сталому розвитку, одним із найважливіших і необхідних засобів здійснення переходу до гармонійного розвитку всіх країн світу. Це положення підкреслюється і в останніх міжнародних документах (міжнародний звіт "Ріо+5", "Керівництво з підготовки національних доповідей про виконання країнами" Порядку денного на 21 сторіччя" та ін.).

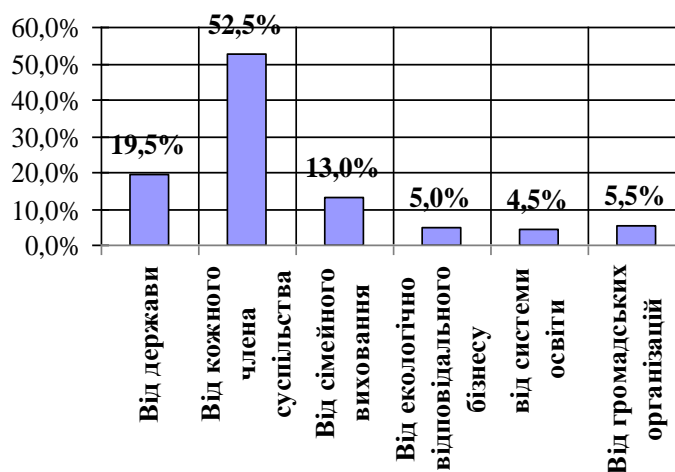

Рис. 2 Результати відповідей респондентів на запитання: «Як Ви вважаєте, від кого залежить збереження природи?»

Відповідно до Концепції екологічної освіти України школі відводиться провідна і найважливіша роль в екологічній освіті і вихованні учнівської молоді. Саме у школі має сформуватися особистість з новим екоцентричним типом мислення й свідомості, високим ступенем екологічної культури.

Державна політика в галузі екологічної освіти повинна базуватися на таких принципах:

- розповсюдження системи екологічної освіти і виховання на всі верстви населення з урахуванням індивідуальних інтересів, стимулів та особливостей соціальних, територіальних груп та професійних категорій;

- комплексності екологічної освіти і виховання;

- неперервності процесу екологічного навчання в системі освіти, в тому числі підвищення кваліфікації та перепідготовки.

Виходячи з викладеного вище, зазначимо, що формування екологічної свідомості – це процес усвідомленого перетворення екологічних знань у переконання, формування ціннісних орієнтацій, що сприяє розумному спілкуванню з навколишнім середовищем. Передумовою розвитку екологічної свідомості є екологічні знання. Зовнішнім виявом екологічної свідомості є екологічна культура, тож, формування екологічної свідомості – це, передусім, навчання екологічній культурі.

Шлях до високої культури лежить крізь екологічну освіту, яка на порозі третього тисячоліття стала необхідною складовою гармонійного, екологічно-безпечного розвитку. Підготовка громадян з високим рівнем екологічних знань, екологічної свідомості і культури на основі критеріїв оцінки взаємовідносин людського суспільства та природи (не насильство, а гармонійне співіснування з нею!), повинна стати одним з головних важелів у вирішенні надзвичайно гострих екологічних і соціально-економічних проблем сучасної України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеенко И. Р., Кейсевич Л. В. Последняя цивилизация?. - К. : Наук. думка, 1997. - 411 с.
2. Дерябо С.Д., Ясвин В.А. Экологическая педагогика и психология. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1996. – 224 с.
3. Львовичкіна А.М. Основи екологічної психології: Навч. посіб. – К.: МАУП, 2004. – 130с.
4. Плясковський Б.В. Діалектика розвитку екологічної свідомості //Філософські проблеми сучасного природознавства. Екологія, культура і соціальна практика. – Вип.77. – К., 1991. – С.71–78.
5. Потабенко М.В. Аспекти екологічної свідомості населення України // Чорнобиль і соціум. Вип.6. – К.: Центр соціальних експертиз і прогнозів Ін-ту соціології НАНУ, 2000. – С. 261-276.